

4. Țurcanu, A.; Corcinschi, N. Cartea din mâna lui Hamlet. Andrei Țurcanu de vorbă cu Nina Corcinschi. Chișinău: Cartier, 2017;
5. Cimpoi, M. Mirajul copilăriei. Chișinău: Editura „Lumina”, 1968;
6. Vieru, Gr. Cine crede. Chișinău: Literatura artistică, 1989;
7. Cușmăunsă, Ia. Abecedar. Tiraspol: Editura de Stat a Moldovei, 1939;
8. Aftenie, M.; Petric, P. S. Abecedar. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1961;
9. Turtureanu, O. Criza sistemului totalitar-comunist și acutizarea de conflict în RSSM (1985-1991). In: Tyragetia. Serie nouă. 2011, nr. 2(20), pp. 333-340. ISSN 1857-0240;
10. Dicționar de Pedagogie. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1979;
11. Enciu N. Considerații privind particularitățile regimului totalitar din Moldova sovietică (1924-1991). In: Revista de Știință, Inovare și Artă „Akademos”. 2010, nr. 4(19), pp. 35-46. ISSN 1857-0461.

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.800009.1606.03 Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent), Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu” al MECC

CZU:81’373

DESPRE CLIȘEUL LINGVISTIC ÎN VORBIREA COTIDIANĂ

STRATAN Natalia, dr., conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Tiraspol

Rezumat. *În notele ce urmează vom vorbi despre grupuri de cuvinte oarecum fix, stereotip a cărui repetare în vorbirea cotidiană deranjează simțul estetic al limbii. E vorba despre clișeul lingvistic sau limbajul de lemn.*

Cuvinte-cheie: *clișeu, limbaj de lemn, șablon, vorbire stereotipă.*

Abstract. *In the following notes we will talk about somewhat fixed groups of words, a stereotype whose repetition in everyday speech disturbs the aesthetic sense of language. It's about the linguistic cliché or the wooden language.*

Keywords: *cliché, wooden language, pattern, stereotypical speech.*

Este cunoscut faptul că fiecare domeniu de utilizare a limbii se caracterizează prin prezența unor grupări fixe de cuvinte care reapar întotdeauna organizate în aceeași structură, iar frecvența mare a acelorași combinații conduce la o stereotipie a exprimării. Unele cuvinte și grupuri de cuvinte încep, la un moment dat, să fie folosite foarte des, pierzându-și în mare măsură sensul de bază și devenind un fel de elemente de legătură sau chiar „de umplutură”, clișee sau ticuri verbale pe care le percepem ca parazitare, inutile. Deși termenii folosiți pentru descrierea fenomenului sunt diferiți-*clișeu, șablon,*

expresie „la modă”, șlagăr lexical, automatism verbal etc.-, ideile recurente în definirea acestora sunt: folosire frecventă, supărătoare, de obicei databilă într-o anumită perioadă (în care clișeul este „la modă” sau „în vogă”) și stabilirea sensului inițial până la golirea semantică. Rezultatul este evident: stereotipia exprimării, răspândită prin imitație [4, p. 201].

Conform *Dicționarului de terminologie retorică și poetică* „Împrumutat din limbajul tipografic sau fotografic în care trimite la reproducerea în serie a imaginilor, termenul de *clișeu* are, pe planul folosirii limbajului, sensul de formulă verbală refolosită, loc comun, stereotipie. Pe planul literaturii, clișeul, „expresie căutată care constituie o abatere stilistică de la normă”, este văzut de majoritatea cercetătorilor ca un defect al stilului, o formulă stilistică uzată, banalizată în formă și / sau în conținut, fără valoare expresivă, prezentând interes doar în măsura în care este obiectul unei înnoiri, care duce astfel la revitalizarea unor imagini fosilizate” [8, p. 31].

„*Clișeul verbal. Limbajul de lemn-* grupul de cuvinte oarecum fix (stereotip) a cărui repetare în vorbirea cotidiană deranjează simțul estetic al limbii” [2, p. 40].

Rodica Zafiu este de următoarea părere: „clișeul este o asociere de cuvinte, o sintagmă care începe prin a fi o inovație, apoi se banalizează, intră în uz și începe să se repete supărător” [10].

Astfel de expresii-șablon nu sunt însă supărătoare pentru toți cei care le aud. Definierea și descoperirea clișeelor ține de o percepție socială și culturală, explică Rodica Zafiu. Lingvista ne sfătuiește să nu ne grăbim să le condamnăm. Unele sunt într-adevăr redundante, cum se întâmplă atunci când polițiștii folosesc „armamentul din dotare” – cuvântul „din dotare” nu aduce nicio informație în plus. Altele sunt însă supărătoare, dar necesare. „Gen” – varianta românească a englezescului „like”, tot mai des folosită de tineri – este un clișeu, dar are rolul său în comunicare, explică Zafiu. Deși enervant, are o motivație lingvistică. „Lui «gen» îi corespunde un clișeu autohton, «nu știu ce», și răspunde aceleiași nevoi a vorbitorului de a aproxima, a suspenda o enumerare”. Astfel de clișee au fost denumite în lingvistica ultimelor decenii **mărci discursive**, instrumente gramaticale ce nu au neapărat o logică, rolul lor fiind să transmită o atitudine, spune specialistul. Automatismele de exprimare apar mai ales când cel care vorbește poartă o conversație relaxată și nu se gândește foarte mult la ce spune, în discuțiile zilnice al căror scop e conversația în sine. Se întâmplă însă și când un jurnalist trebuie să transmită rapid ceva unui public foarte larg, nespecializat și neatent. „Clișeul e un fel de rău necesar pentru că e comunicarea cea mai comodă”, spune lingvista. „Poate supăra pe cine e atent la eleganța exprimării, dar pentru cine e mai puțin atent și mai puțin cultivat, se activează o înțelegere rapidă, minimală” [10].

O trăsătură a limbii actuale este pătrunderea a tot mai multe clișee din domeniul politic în limba curentă: limbajul politicianilor dovedește adesea că limba de lemn s-a păstrat. Clișeele reflectă caracteristici importante ale limbii de lemn: referirile exagerate la propriul discurs, la claritate, acumularea de cuvinte cu același înțeles, folosirea de construcții impersonale. Dascălu Jinga a

decodificat intenții discursive diverse, și anume: transparență (*trebuie s-o spun foarte clar și respicat*), competența (*pot să vă spun, trebuie să vă spun*), comunicabilitatea (*vreau, doresc să vă spun, doresc să subliniez*), autoritatea (*vreau să spun foarte clar*), neasumarea (realizată prin construcții pasive și impersonale, fără trimitere la subiectul acțiunii: *nu se vrea, nu se dorește*) [3, p. 437].

În literatura lingvistică se susține că clișeele sunt foarte variate, atât ca structură și grad de desemantizare, cât și ca rezistență în limbă.

Din punct de vedere al structurii, conform clasificării propuse de Dascălu Jinga, clișeele pot fi formate dintr-un singur cuvânt (*automat, practic, hai(deși), interesant, drăguț, fascinant, deosebit, senzațional*) sau din două cuvinte (*în exclusivitate, pe fondul, la nivelul, în cadrul, în perspectivă la modul, în ideea, legat de, vizavi de*), dar pot fi și propoziții întregi: *Nu-i așa? Ca să zic așa* etc.

Din punctul de vedere al logevității în limbă, se poate spune, folosind tot un clișeu, și că fiecare epocă are clișeele ei, și că unele sunt nemuritoare. Din ultima categorie, sunt exemplele discutate: *în cadrul, la modul, pe probleme, vizavi de*.

După un moment de „vogă”, un clișeu are două variante: fie se transformă într-o formulă specializată pentru exprimarea anumitor valori semantice și discursive, cum s-a întâmplat cu *de calitate, la nivelul, pe linia, de vârf, în cadrul, pe bază de, pe cale de, în ideea că, în ceea ce privește, în privința, de excepție, de referință*, fie își reiau anonimatul dinaintea transformării în clișeu. De exemplu, adjectivul *major*, folosit în structuri precum: *probleme majore, semnificații majore, teme majore*. În cea mai mare parte a acestor cazuri, *major* înseamnă „foarte important, principal”.

Un clișeu exagerat de frecvent în anii, 90 este *deci*, folosit fără valoarea lui concluzivă, mai ales pentru a introduce diverse replici. Lingviștii observă încă folosirea lui abuzivă, parazitar, ca tic verbal. Alte clișee au dispărut cu totul astăzi: *tonic, alienare, dezalienare, pe parcurs, la cota, în principal* etc.

În cele ce urmează vom da câteva exemple de clișee lingvistice cu explicațiile de rigoare.

Automat, practic. Aceste două cuvinte funcționează normal în contexte precum: „*ușa mașinii se blochează, lucrează teoretic, nu doar practic*”. Aceste exemple corespund sensurilor de dicționar ale celor două cuvinte: *automat* (adjectiv și adverb) înseamnă „care este pus în funcție sau care se efectuează sub acțiunea unui dispozitiv mecanic, care se face, se execută de la sine”; înțelesul lui *practic* este „care se poate executa sau efectua în mod concret, care se verifică în realitate, care se poate aplica în viață, care este legat de realitate”. Pornind de la aceste două sensuri, în utilizările adverbiale, cele două cuvinte au căpătat și valori discursive, care, deși destul de bine fixate în limbă, nu sunt în general, cuprinse în dicționarele românești.

Practic este folosit în enunț ca echivalent al locuțiunilor *de fapt, în realitate* și are rolul de a introduce o informație opusă aparențelor și așteptărilor presupuse ale interlocutorului („*practic, n-am timp de nimic*” presupune „*deși te-ai fi așteptat să am*”).

În limba vorbită, într-un registru mai puțin cultivat, *automat* funcționează ca un adverb modalizator, cu sensul „obligatoriu, inevitabil, sigur” (*asta nu înseamnă automat că...*); sinonimia cu *sigur* a creat posibilitatea ca *automat* să fie folosit singur, izolat sau nu, ca marcă de subliniere a acordului („*automat, ierți*”, „*automat că ierți*”). Dacă *practic* pare să nu aibă preferințe de registru, *automat*, devenind pentru destui vorbitori un clișeu verbal, e specific mediilor mai puțin instruite.

Schimbările semantice și specializările discursive ale acestor două adverbe nu pot fi controlate. Ceea ce se poate evita este repetarea lor excesivă, care poate duce la desemantizare completă. Înțelesurile lor sunt deja slabe. *Practic* înseamnă „de fapt, în realitate”, iar *automat* trece, cu sau fără voia noastră, de la „inevitabil” la „sigur, normal”. De exemplu: *Am spus mai devreme că practic mi-am omorât pestii, nedându-le de mâncare.*; *A cugeta înseamnă automat „a gândi?”*

Lingvista Valeria Guțu-Romalo consideră că, pentru anii '90, cel mai frecvent clișeu este *iată*, pentru limba română actuală acesta pare să fi pierdut ceva teren în fața lui *hai(deți)*, care este în continuă extindere, mai ales la posturile de televiziune și de radio. Considerată de Valeria Guțu Romalo „un stereotip de inițiere și uneori de monotonizare a comunicării”, [6, p. 1172] varianta *haideți* a interjecției *hai* – variantă care imită flexiunea verbală de imperativ, persoana a 2-a, semn puternic al oralității (ca și *iată*), este neadecvata în unele contexte, o falsă marcă de politețe. De exemplu, într-o emisiune cu mai mulți invitați „oficiali” moderatoarea se adresează astfel: *Cine scoate banii? Haideți să începem cu asta. sau Haideți să discutăm pe fond....; Acestea fiind spuse, haideți să vorbim despre salarizare.*

În ultima vreme, a apărut o structură nouă, echivalentă cu „în legătură cu”: *legat de*. Pe lângă transformarea în clișeu, *legat de*, participiu adjectivizat urmat de prepoziție, mai pune o problemă: tinde să fie folosit invariabil, adică să se transforme într-o locuțiune prepozițională. De exemplu: *Apreciez orice idee legat de cum se poate scana acest film.sau Ce informații apar pe o factură detaliată legat de folosirea internetului.* ar fi fost normal ca *legat*, precum orice adjectiv, să fie folosit cu forma acordată: *tăcere, idee legată de..., informații legate de...*

Deși *legat de* în formă invariabilă nu este încă acceptat de normele limbii literare, evoluția sa ilustrează un caz tipic de gramaticalizare. Printr-un astfel de proces trec sau au trecut și alte grupuri, de tipul *din cauza, în scopul, în legătură cu* etc.

În pofida acestor probleme, *legat de* are toate șansele să se impună definitiv în limbă: are avantajul scurtimei și al construcției cu acuzativ, iar formulele existente au fie dezavantajul de a fi mai lungi (*având în vedere, cu privire la, în conformitate cu, luând în considerație*), fie pe acela de a cere dativul (*conform, potrivit*), fie de a pune unora dintre vorbitori probleme de acord (*în ceea ce privește*).

Pe probleme este unul dintre clișeele despre care s-a discutat încă în anii '60 drept calc având model rusesc. „Problema” acestei structuri este că prepoziția *pe* (care traduce prepoziția *po* din rusă)

este folosită cu o valoare nespecifică limbii române, cea relațională. Construcția a fost revigorată recent sub influența limbii engleze (*on problems (of)*). Structuri actuale, precum „*purtătorul de cuvânt pe probleme de control al armamentului*”, „*consilierul pe probleme de minerit*” se pot explica prin „*specializat pe probleme de...*”, structură în care prepoziția *pe* este impusă de adjectivul participial *specializat*. De la *pe probleme*, s-a ajuns numai la *pe*, în structuri ca: „*reporter pe sport*”, „*colega noastră pe justiție*”.

Diversitatea și extinderea actuală a prepoziției *pe* favorizează, fără îndoială, rezistența clișeului *pe probleme*. Structurile în care *pe probleme* introduc funcția, domeniul de specializare sunt, în continuare, cele mai frecvente: *Atașatul pe probleme de securitate*.; *Consilierul prezidențial pe probleme de apărare*.

Vizavi de. Multe lucrări de cultivare a limbii condamnă vehement folosirea grupării *vizavi de* cu înțeles relațional. În DIN [9, p. 303] se precizează că *vizavi*, care a fost adaptat de multă vreme la limba română, nu trebuie scris *vis-a-vis* și nu trebuie folosit cu sens abstract, în locul lui *despre, față de, în privința* (nu e corect „*ce părere aveți vizavi de intrarea în UE?*”), ci numai cu înțeles local (e corect: „*locuiește vizavi de școală*”). În alte lucrări normative, se pune accentul nu atât pe folosirea lui *vizavi de* cu sens nonlocativ, cât pe extinderea sa masivă. Ca orice clișeu, *vizavi de* e deci supărător prin repetare, rezultatul fiind exprimarea monotonă, mai puțin nuanțată, mai puțin clară și, adeseori, incorectă. Folosirea lui *vizavi de* cu semnificație relațională nu este, în sine, una dintre cele mai grave greșeli de exprimare. Dicționarele explicative românești înregistrează fără precizări de utilizare accepțiile „*față de...*”, „*în raport cu,*”, „*în comparație cu...*”. De exemplu: *Dumneaei n-are niciodată o politică vizavi de mușterei*. (I. L. Caragiale)

Încă de la momentul pătrunderii din franceză în română (în secolul al XIX-lea), *vizavi de* era folosit atât cu sensul spațial, concret, cât și cu cel nonspațial, abstract. Cele două valori, utilizate neîntrerupt din momentul pătrunderii în limbă, sunt preluate din franceză. Petit Robert înregistrează, pe lângă înțelesuri concrete, spațiale și pe cel relativ „*cu privire la...*” și comparativ „*în comparație cu...*” Conform statisticii realizate de Carmen Mîrzea Vasile pe un corpus de texte jurnalistice actuale, locuțiunea *vizavi de* e folosită de trei ori mai frecvent cu accepția relativă, decât cu cea spațială. De exemplu: *Rezerve vizavi de deficitul bugetar al României*.; *Dilemă vizavi de părul vopsit*. etc. [4, p. 201].

Criza financiară. Justificare pentru mai toate relele recente, criza financiară este o expresie la modă. Mass-media transmit zilnic către cetățenii însetați de informație știri de genul: „*Criza financiară a obligat compania X să...*”, „*Din cauza crizei 100 de muncitori de la compania Y riscă...*”. Nimeni nu vorbește despre scăderea dramatică a vânzărilor de la o valoare *x* la o valoare *y* ori altfel de explicații economice raționale și măsurabile, căci de toate este de vină acest cuvânt ce justifică orice, „*criza*”.

Oamenii legii. Știrile ori emisiunile-anchetă abundă în acest stereotip nătâng. Nu știu de ce, dar „polițiști” li se pare că sună rău, nejournalistic, pe când „oamenii legii” ar fi dovadă de imaginație, căci, nu-i așa?, este o metaforă, iar metafora este specifică spiritelor evaluate.

Pe cinste. Odată cu venirea sărbătorilor, intră în arenă „pe cinste”: masa este „pe cinste”, distracția este, de asemenea, „pe cinste”. Una peste alta, cam totul este „pe cinste” de Paști și de Crăciun.

Să luăm măsurile necesare, să gândim pozitiv și să acționăm constructiv. Aceste formulări sunt parte din decalogul politicianului modern. Atunci când nu știu ce să spună ori să facă, folosesc cu succes exprimări ca cele de mai sus. Nu au cum greși! Doar că nu spun nimic, dar acesta nu-i un păcat... [11].

Cele mai cunoscute dintre ele, alese din domenii diverse, sunt următoarele: „*Viața înainte merge.*” „*Ocaziile se răzbună.*” „*Speranța moare ultima.*” „*Balonul e rotund.*” „*Prima impresie contează.*” „*Ultima impresie contează.*” „*Toți suntem vinovați.*” „*Jocul greșeala așteaptă.*”

Întrebările de confirmare (*da?*, *ei?*, *nu?*, *nu-i așa?*, *așa-i?*) și cele retorice (*de ce nu?*) se pot transforma ușor în clișee lingvistice, mai ales pentru unele categorii profesionale (jurnaliști, profesori). Acest lucru e destul de grav, pentru că tocmai aceste categorii pot avea o mare influență asupra vorbitorilor obișnuiți. Clișeul *nu-i așa* este, aproape sigur, impus prin intermediul emisiunilor de televiziune, în care constituie o formă de empatie cu invitații. Punctul de plecare pentru întrebările-clişeu îl constituie construcția formată dintr-o aserțiune de întrebare de confirmare. Aceste întrebări nu sunt adresate interlocutorului pentru a obține un răspuns informativ, ci pentru a obține confirmarea, acordul în legătură cu cele spuse. Uneori, nu se urmărește nici măcar obținerea unei confirmări, pentru că, prezentate în texte scrise, întrebările-clişeu nu au destinat direct. Extinderea acestor clișee în ipostaza scrisă a limbii este aspectul cel mai supărător al fenomenului [3, p. 367].

O tendință mai nouă este aceea de a transforma în limbaj de lemn aglomerarea nejustificată de *anglicisme*, de felul: *target* (în loc de *țintă*), *meeting request* (în loc de *solicitare/invitație pentru o întâlnire oficială*), *job description* (în loc de *fișa postului*), *business plan* (pentru *plan de afaceri*), *training-uri* (nu *cursuri*), *a se focusa* (în loc de *a se concentra*), *a implementa* (în loc de *a executa/a face*), *a fi determinat în a face ceva* (în loc de *a fi hotărât*), *job* (în loc de *serviciu*), *deadline* (în loc de *termen limită*), *agreement* (în loc de *înțelegere/acceptare*) etc. [12].

Se susține că dacă pentru producerea unor greșeli se pot identifica cauze precise, obiective, care țin de utilizarea limbii, cauza producerii clișeelelor este mult mai profundă: „Lenea mentală și senilitatea sunt sursele curente ale vorbirii stereotipe” [4, p. 201]. Răspunzătoare de clișee și de propagarea acestora este deci imitația, urmată de repetarea excesivă. Cea care oferă modele este adesea – sub semnul primenirii lingvistice și al senzaționalului – presa, care are un impact asupra unor categorii diverse de vorbitori, suscetabili de a deveni imitatori. **De fapt, în orice domeniu de**

activitate, dacă suntem mai atenți, există pericolul de a deveni captivi într-un astfel de limbaj de lemn, când, în mod normal, ar trebui să conștientizăm, în fiecare moment, că modul în care ne exprimăm ne reprezintă, este parte din personalitatea noastră, iar limba este o realitate extrem de dinamică și stă în puterea noastră să căutăm nuanțe, sensuri, contexte care să dea viața cuvintelor, să le „desprăfuiască” [12].

Bibliografie

1. Canțăru, G., Melniciuc, I. Corectitudinea vorbirii este un imperativ. In: Limba română, nr. 4-6, 2006, p. 32.
2. Cristian-Foghel, G. O gramatică pentru toți. București: Lucman, 1992.
3. Dascălu Jinga, L. Structuri clișeizate în româna actuală. In: Dinamica limbii române actuale Aspecte gramaticale și discursive. București: Editura Academiei Române, 2009.
4. Dragomirescu, A. 101 greșeli de lexic și de semantică. București: Humanitas, 2011
5. Dănăilă, I. Abatere și greșală în limbă. In: Limba română, nr.2, 1965, p. 289-299.
6. Guțu-Romalo G. Corectitudine și greșală. București: Editura Științifică, 2008.
7. Nistea M- D. Normă și abatere în româna actuală. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2012.
8. Panaitescu, V. Dicționar de terminologie retorică și poetică. București: Editura Universității, 1994.
8. Vintilă-Rădulescu, I. Dicționar normativ al limbii române ortografic, ortoepic, morfologic și practic. București: Corint, 2009.
10. Zafiu R. http://adevarul.ro/life-style/stil-de-viata/de-nu-putem-scapa-clisee-1_50ad9f677c42d5a663984ab6/index.html.
11. <https://www.scientia.ro/homo-humanus/44-dificultati-ale-limbii-romane/180-sabloane-clisee-ale-limbii-romane.html>.
12. <https://destepti.ro/ce-este-limba-de-lemn>.

CZU:371.26

AUTOEVALUAREA ȘI REGULARIZAREA ÎNVĂȚĂRII

STRATAN Victoria, dr., lector univ.,
Universitatea de Stat din Tiraspol

Rezumat. *Articolul elucidează o problemă importantă din teoria și practica evaluativă – autoevaluarea. Subiectul este abordat din perspectiva regularizării învățării, metacogniției, criteriilor de evaluare, metodologiei evaluării criteriale prin descriptori, cât și a modalităților de implicare activă a elevilor în procesul de autoevaluare.*

Summary. *The article elucidates an important issue in evaluative theory and practice – self-assessment. The topic is approached from the perspective of learning regulation, metacognition, assessment criteria,*